

Маҳаллаларда Хизмат Соҳасини Ривожлантиришнинг Ўзига Хос Хусусиятлари

Мансурова Арофатхон Шавкат қизи¹

Мавзунинг долзарблиги. Ўзбекистонда ҳозирда ва келажакда хизматлар соҳасини ривожлантириш устувор мақсадлар қаторига киритилган бўлиб иқтисодий ўсишни муҳим омил, бандликни ва даромадларни ошишини таъминлашдаги аҳамияти юқори эканлиги билан ажралиб туради.

“Ўзбекистон -2030” стратегиясининг 58 мақсадига мувофиқ “ҳудудларда хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш, унинг ҳажмини 3,0 баробар ошириш кўзда тутилган”². Ҳудудлар тизимида ўзига хос ўринга эга маҳаллаларда хизматларни аҳоли эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда барқарор ривожлантиришга эришиш жуда долзарб бўлиб қолмоқда.

Юқорида қайд этилган стратегиянинг 74 мақсадида маҳаллаларда 100 дан ортиқ давлат хизматларини ривожлантириш белгилаб қўйилган.

Хизматлар соҳасининг аҳамияти ва долзарблиги қўйидагиларда намоён бўлади:

- кўп маблағ талаб қилмаган ҳолда иқтисодий ўсишни таъминлашда ўз ҳиссасини қўшиш;
- тез ўзгарувчан истеъмол талабига тезда мослашуви;
- бандликни ностандар шаклларида (қасаначилик, мавсумга мослашуви, ўзгарувчан иш графиги) фойдаланган ҳола аҳоли турли ижтимоий қатламларини (аёллар, ёшлар, қариялар, камбағал оилалар) меҳнат фаолиятига жалб қилиш орқали ишсизликни камайитириш;
- аҳоли кам таъминланган қатламларига арзон ва бепул хизмат кўрсатиш орқали ижтимоий ҳимоясини таъминлаш ва бошқалар.

Аҳоли бевосита маҳаллаларда яшашини эътиборга олган ҳолда уларни хар кунлик хизматларга бўлган талабини жойнинг ўзида қондириш жуда катта ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга.

Тадқиқот методологияси. Ҳозирда маҳалла кесимида хизматлар соҳасини ривожлантириш даражаси, мавжуд муаммолар, қўшимча импкониятларни чуқур таҳлил қилиш учун расмий статистик маълумотлар чекланган. Маҳаллада хизматларни ўрганишнинг асосий ва ягона инструменти сифатида бевосита жойларда махсус социологик сўровнома ўтказиш лозим бўлиб қолмоқда.

Муаллиф томонидан нуфузли халқаро ташкилотлар жумладан, БМТ томонидан ишлаб чиқилган кўрсатмалар асосида уй-хўжалигида хизматлар соҳасига бўлган талабни қондирилиш даражаси ва бевосита маҳалладаги имкониятларни аниқлаш бўйича сўровнома тайёрланиб сўровнома Тошкент шаҳри мисолида амалга оширилди. (2023 йил август-сентябрь ойларида)

Тадқиқот объекти сифатида Бектемир, Миробод, Олмозор, Чилонзор, Учтепа, Юнусобод туманларидаги маҳаллалар танлаб олинган. Умумий маҳаллалар сони 48 тани ташкил этиб, саволлар асосан маҳалла раҳбариятига берилган. Саволларга жавоб асосан учта йўналиш бўйича олинган. Булар маҳалладаги хизматлар соҳасининг ривожланганлик ҳолатини, мавжуд муаммолар ва камчиликларни, аҳолини хизматларга бўлган талабини қондириш бўйича маҳалладаги имкониятларни аниқлашга қратилган.

¹ Макроиқтисодий ва ҳудудий тадқиқотлар институти, Таянч докторанти

² “Ўзбекистон-2030 стратегияси” тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. 2023й. 11 сентябрь №ПФ-158

Тадқиқот натижалари.

Сўровномага кўра маҳаллалар ҳудудида асосан озиқ-овқат магазинлари (100% -жавоб), сарторошхона (86,7%), кичкина кафе ва сомсахоналар (70,0%), дорихоналар (66,7%), нон ёпиш цехлари (55,3%), стоматологик шахобчалар (50,0%), хўжалик магазинлари (46,7%), кичкина сабзавотлар ва мевалар дўконлари (46,5%), поликлиника (26,6%) (1- расм).

1-расм. Маҳаллалар ҳудудида мавжуд хизмат турлари (сўровнома натижалари).

Маҳаллалардаги мавжуд хизматлардан фойдаланиш бўйича қуйидаги жавоблар олинган: ҳар куни (86,7%), ҳар ҳафтада бир-икки марта (10,0%), фойдаланилмайди (3,3%).

Экспертларнинг берган баҳоларига кўра маҳаллалардаги хизматларни ривожланиш даражаси нисбатан юқори (10,0%), ўртача (83,3%) ва паст (6,75). Хизматларни ривожланиш даражасига асосан ижобий баҳоланиши билан бир қаторда, маълум муаммолар ва камчиликлар қайд этилган (2 расм).

2-расм. Маҳаллаларда хизматлар соҳасини ривожлантиришдаги асосий муаммо ва тўсиқлар (сўровнома натижалари).

Сўровнома натижаларига кўра асосий муаммолар қаторига керакли молиявий маблағларнинг етишмаслиги (10,0%), қурилиш учун махсус рухсатнома олишдаги тўсиқлар йўқлигидан (10,5%) иборат. Шунингдек, кадастр ҳужжатларини тайёрлашдаги қийинчиликлар (6,7%) кўрсатилган. Айрим маҳалла раҳбарларига хизматларни ташкил этишда тадбиркорларга маълум имтиёзлар бериш кераклиги ҳам айтиб ўтилган.

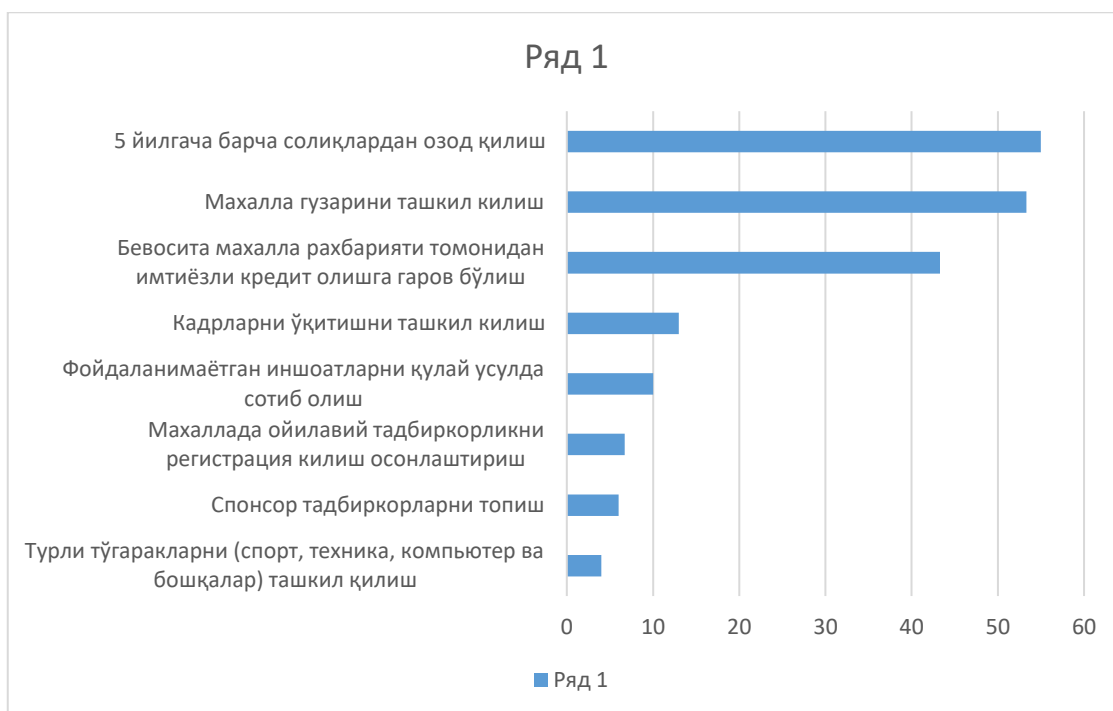

Ушбу ўринда маҳаллалардаги раҳбарларни ўзи ҳам (30,0% дан кўп) ҳозирда хизмат турлари бўйича мавжуд имтиёзлар борлигини билмасликларини айтиб ўтиш лозим. Маҳалла раҳбарлари ва тадбиркорларнинг мавжуд имтиёзлар бўйича маълумотларини деярли йўқлигига салбий ҳолат сифатида қараш керак.

Маҳаллаларда ҳоким ёрдамчиси фаолиятини ташкил этилиши, фаолларнинг бевосита иштирокида хизматлар турларини жойлаштириш ва ривожлантиришда маълум ижобий ўзгаришлар кузатилган. Лекин шу билан бирга маҳалла раҳбариятининг хизматларни ривожлантириш бўйича муаммоларни ҳал қилишга қаратилган таклифлари тўла инobatга олинмаган. Олинган жавобларга кўра мавжуд муаммолар 30,8% тўла ҳал бўлганлиги, 34,8% маълум даражада ва 30,8% ҳал бўлмаганлигини таъкидланган.

Жойларда бевосита маҳалла аҳолисининг таклифи ва мурожаати асосида тандирхона, озиқ-овқат магазини, тикув цехи, сабзавот ва мева сотиш шаҳобчаси саргарошхона, китоб магазини, оёқ кийимларни таъмирлаш устахонаси ва бошқа хизмат турлари ташкил этилган.

Маҳаллада аҳолининг талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда хизмат турларини ривожлантириш имкониятлари мавжуд эканлигини сўровнома натижалари кўрсатди. Бунинг учун қандай имтиёзлар ва қўллаб-қувватлаш механизмларидан фойдаланиш тўғрисида аниқ таклифлар берилган (3-расм).

3-расм. Маҳаллаларда хизматларни ривожлантириш(сўровнома асосида).

Хизматларни ташкил қилишда асосий эътибор оилавий тадбиркорликни 5 йилгача барча солиқлардан озод қилиш (55,0%), хизмат кўрсатиш маркази бўлган маҳалла гузарини ташкил этишга кўмаклашиш (53,3%), маҳалла раҳбарияти томонидан имтиёзли кредитлар олишда уларни гаров сифатида иштирок этиши (43,3%), маҳаллалардаги ишсиз ёшлар ва аёлларни керакли мутахассисликларга ўқитиш (13,0%), ноль баҳода ишлатилмаётган иншоотларни сотиб олишга кўмаклашиш (10,0%), давлат ва хусусий тадбиркорлар ўртасида ўзаро ҳамкорлик асосида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш (6,0%), маҳалладаги талабдан келиб чиқиб турли тўғаракларни, жумладан, спорт ва физкультура, техника ва рақамли иқтисодиёт, маиший хизматларни ташкил этишга кўмаклашиш (4,0%).

Шуни таъкидлаш лозимки маҳаллалардаги имкониятлар турли даражада бўлиб, уларни хизмат турларини жойлаштиришда эътиборга олиш мақсадга мувофиқ. Масалан, олинган жавобларга кўра маҳаллалардаги қурилиш учун бўш ётган ерлар 23,3%, фойдаланилмаётган иншоотлар 13,3% , бўш майдон ва иншоотларни йўқлигини 23,3% респондентлар кўрсатиб ўтганлар. Аҳоли

асосан бевосита маҳаллада озиқ-овқат ва мева-сабзавот, нонвойхона, дорихона, тикув ва уй-хўжалиги анжомларини таъмирлаш, стоматология, бирламчи медицина, сартарошхона, газета ва китоблар сотиш, банк хизматлари турли тўғарақлар бўйича шаҳобчаларга эҳтиёж катта эканлигини таъкидлаган.

Хулоса. Тошкент шаҳри маҳаллаларида хизматларни ривожланиш бўйича ўтказилган сўровнома қуйидагиларни кўрсатди:

- маҳаллаларда асосий хизмат кўрсатиш турлари – озиқ-овқат магазинлари, нонвойхона, сомсахона ва бошқа кичик овқатланиш шаҳобчалари, маиший хизматлар (сартарошхона, дорихона, сабзавот ва мевалар, таъмирлаш шаҳобчалари) дан иборат;
- маҳаллалар раҳбарияти баҳоларига кўра аҳолига хизматлар кўрсатиш талаб даражасида эмас;
- нисбатан маҳалла гузари бўлган жойларда хизматлар яхши ривожланган;
- аҳоли талаб ва эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда маҳаллаларда тўғарақлар, бирламчи медицина ёрдами, тезкор коммунал хизматлар, миллий хунармандчилик ва бошқа хизматлар турларини ташкил этиш имконияти ва салоҳият мавжуд.
- маҳаллаларда хизматларни ташкил этишдаги асосий муаммолар моддий ва молиявий маблағларнинг етишмаслиги, маҳалла гузарининг йўқлиги, рухсат олишнинг қийинлиги, бўш ер ва фойдаланилмаётган иншоотларнинг чекланганлиги, мавжуд имтиёзлардан тўла фойдаланмаслик, спонсор тадбиркорларнинг етишмаслиги ва бошқалардан иборат.

Таклиф ва тавсиялар. Мавжуд ҳолат, фойдаланилмаётган имконият ва салоҳият, хориж тажрибасидан келиб чиққан ҳолда маҳаллаларда хизматларни барқарор ривожлантириш мақсадида:

- шаҳардаги маҳаллалар кесимида ҳар йиллик хизматларни комплекс ривожлантиришнинг мақсадли дастури, аҳолининг талаб ва эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда инвестиция лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- инвестицион лойиҳаларни ва ташаббусларни молиялаштиришнинг аниқ омилларини аниқлаш. Бунда маҳалла фонди, аҳоли ва тадбиркорлар маблағлари, имтиёзли банк кредитлари, давлат ва хусусий ташкилотлар ҳамкорлиги асосида шаклланишдаги маблағлар, ҳалқаро грантлардан самарали фойдаланишни йўлга қўйиш;
- маҳаллаларда хизматларни ташкил қилувчи тадбиркорларга берилаётган имтиёзларни самарадорлигини шакллантириш (5 йил барча солиқлардан озод этиш, маҳаллани кредит олишда асосий гаровчи бўлиши, норасмий секторни легаллаштириш);
- хизмат кўрсатишни ташкил этишда ўз уйидан фойдаланувчилар учун янада қулай солиқ, кредит ва коммунал тўловлар механизмини шакллантириш;
- бевосита маҳаллада хизматларни ташкил этишни хоҳловчи ёшлар ва аёллар учун махсус мутахассисликлар тайёрлаш ўқув курслари ва тренингларни амалга ошириш.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. “Ўзбекистон-2030 стратегияси” тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. 2023й. 11 сентябрь №ПФ-158
2. Методические рекомендации комплексного развития сферы услуг. Минск. 2018. НИИЭ. 42стр.
3. Назаров Ш.Х. Худудларни ривожлантириш стратегияси. Ташкент. 2017г. 144б.
4. Имомов Б. ва бошқалар. Туман ва шаҳар салоҳиятини баҳолаш, ижтимоий иқтисодий ривожланишини таҳлил қилиш ва режалаштириш усуллари. Тошкент. 2019. 216б.
5. Абдуллаев Б. Ва бошқалар. Аҳолининг яшил товарлар ва хизматларга бўлган эҳтиёжи. Тошкент. Ж.Иқтисодиёт: таҳлиллар ва прогнозлар. 4. 2022й. 5056 бб.

